

УДК 374.31:316.77

ОКСАНА ЗАПОРОЖЕЦЬ

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

СУЧАСНЕ ТЕЛЕБАЧЕННЯ У СИСТЕМІ ПРОСВІТИ БАТЬКІВ

У статті розглянуті головні засоби формування батьківської обізнаності на сучасному телевізійному просторі України. Проаналізовано особливості застосування та педагогіко-просвітницьку місію щодо кожної з груп телевізійних передач, спрямованих на батьківську аудиторію. Запропоновано рекомендації щодо усунення виявлених недоліків у провадженні просвіти батьків засобами сучасного телебачення.

Ключові слова: просвіта батьків, засоби масової інформації, телебачення; телепрограма, телевізійне шоу, телевізійне ток-шоу, телевізійне реаліті-шоу, пізнавально-розважальна телепередача

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку засобів масової інформації, який розпочався 1991 року з набуттям Україною незалежності, характеризується різким зменшенням участі держави у процесі формування сітки телерадіомовлення з одночасно зростаючою комерціалізацією засобів масової інформації. Серед інших, нині створено чимало телевізійних передач, зорієнтованих на розкриття сімейних проблем, орієнтацію глядацької аудиторії на ті чи інші способи їхнього вирішення, що мають певний вплив на громадську думку. Тож вивчення ролі телебачення на сучасному етапі розвитку просвіти батьків засобами масової інформації, з урахуванням його комерціалізації та зниження контролю за якістю пропонованого матеріалу, є актуальним завданням.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питаннями дослідження можливостей застосування телебачення при провадженні педагогічної просвіти серед батьків у минулі роки займалася значна кількість дослідників, що аналізували цей феномен з наукової точки зору [1–4]. Проте щодо сучасного телебачення з його змістовою та жанровою специфікою, а також мірою наукової об'єктивності, що має бути притаманна передачам такого типу, цілісних досліджень не виявлено.

Мета статті полягає у встановленні ролі телебачення у системі формування батьківської обізнаності на сучасному етапі розвитку просвіти батьків засобами масової інформації з наступним виявленням шляхів підвищення якості подібної діяльності.

Виклад основного матеріалу. У сучасному медіа просторі України значна кількість медіапродукту спрямована саме на батьківську аудиторію, виступаючи джерелом підвищення її обізнаності у питаннях виховання дітей, збереження та зміцнення їхнього здоров'я, організації дозвілля тощо. Серед значної кількості телевізійних передач, спрямованих на батьківську аудиторію, на нашу думку, можна виділити основні групи:

1. Пізнавально-розважальні телепередачі: це передачі, стрижнем яких є евристична бесіда, коли автору важливо знайти правильний підхід до глядача, щоб зацікавити його темою, викликати бажання скористатися порадами, що є дуже важливим для ефективної педагогічної просвіти батьків.

2. Ток-шоу: воно показує людині, яка зіткнулася з проблемою, що вона не самотня, що навколо достатньо людей з ідентичними проблемами; проте справжня сутність подібних передач не в байдужому відображенні навколишньої дійсності і не в песимістичній констатації фактів. Цінність ток-шоу в тому, що подібні передачі консолідують різні осередки суспільства в єдине ціле, знаходячи схожість в життєвих позиціях, стверджуючи прийнятні для всіх моральні цінності і допомагаючи знайти універсальне вирішення загальних проблем. Всі учасники ток-шоу – від глядачів до експертів – намагаються змоделювати загальну для кожного одиничного випадку ситуацію, проектуючи її не тільки на

конкретного, що сидить перед нами, учасника, а й на кожного телеглядача, що має до цієї проблеми безпосереднє відношення.

3. Реаліті-шоу: їх основною ознакою є спостереження за життям героїв передачі в реальному часі, звернення до реальності у всіх її проявах. Реаліті-шоу, як і будь-який інший комунікативний напрямок, несе в собі певний сенс, маючи при цьому чітко утилітарне значення, показуючи людині способи вирішення певних життєвих ситуацій (зазвичай, конфліктів) [5].

До першої категорії можна віднести такі телепередачі сучасного українського телебачення, як «Азбука для батьків», «Все буде добре», «Щоденник для батьків», «Сім'я від А до Я», «Школа лікаря Комаровського» тощо.

Найбільш популярними, за даними нашого опитування серед різновікових глядацьких груп, ток-шоу, які виконують, у тому числі, й просвітницьку функцію серед батьків, є «Говорить Україна» та «Один за всіх».

Яскравими прикладами телевізійних реаліті-шоу є «Батьки та діти», «Вагітна у 16», «Кохана, ми б'ємо дітей», «Міняю жінку», «Хата на тата» та інші.

Вважаємо за доцільне зауважити, що вище зазначені телепередачі випускаються та виходять як на загальнодержавних телерадіоканалах, так і на місцевих, і аналіз останніх теж є значущим у контексті нашого дослідження.

Висвітленням проблем різної тематики, від основних правил для батьків при поводженні з немовлятами до організації корисного дозвілля дітей у період шкільних канікул, займалася телепередача «Азбука для батьків», яка виходила з 2010 по 2013 рр. на регіональному Одеському телебаченні [6].

Рекомендації щодо ведення господарства, організації сімейного бюджету, догляду за собою та стосовно виховання дітей надає щоденна телепередача «Все буде добре», яка виходить на телеканалі «СТБ» з 2012 р. Матеріал для батьків у телепередачі подається за трьома блоками: виховання дітей, здоров'я дітей та харчування дітей. Інформація просвітницького характеру викладається від імені дипломованих психологів та лікарів, а також наочно ілюструється прикладами з життя гостей студії, якими нерідко бувають відомі медійні особистості. Серед великої кількості сюжетів для батьків вважаємо за доцільне виділити:

- «Топ-3 ситуації, коли дитині соромно за батьків». У сюжеті наочно, з прикладами та коментарями, розкриваються ситуації, коли батьки ставлять своїх дітей-підлітків у незручні ситуації, а також надаються поради щодо знаходження ними спільної мови;

- серія сюжетів у різних випусках програми «Наболілі питання від батьків школярів». Розкриваються питання стосовно того, як навчити дитину шкільного віку дбайливого ставлення до грошей, як правильно розподілити навантаження для школяра, а також як вирішити проблему, наприклад, коли дитина стала жертвою однокласника-задираки тощо;

- «Топ-5 помилок – дитина починає маніпулювати». У сюжеті професійний психолог разом з матерями-експертами обговорює не тільки основні помилки батьків, а й найбільш ефективні шляхи їхнього подолання;

- «Формула успішного батька». Професійний психолог та викладач наочно та з прикладами розповідають батькам, якими шляхами можна добитися від дитини прагнення до навчання, викликати цікавість до математики тощо [7].

На телеканалі «Тоніс» виходить щоденна ранкова інформаційно-розважальна телепередача «Щоденник для батьків», яка, за словами творців, розрахована для всіх батьків, що хочуть бачити свою дитину щасливою, але не всі знають, як цього досягти; як доглядати за новонародженим, чому діти не слухаються, чи потрібні щеплення, як виховати вундеркінда тощо [8].

Однією з найбільш інформативних телепередач для батьків можна вважати тележурнал «Сім'я від А до Я», яка створюється у Харкові та регулярно виходить у ефір з 2000 р. як на місцевих, так і на загальнодержавних телеканалах. У першу чергу, в тележурналі піднімаються теми, актуальні для майбутніх батьків та дітей молодшого віку («Три періоди пологів», «Рости здоровим, малюк», «Як зробити життя малюка активним», «Від народження до року» тощо). Дуже цікавим, на нашу думку, був телепроект у рамках тележурналу – «Пізнаємо світ разом», який став першим наочним телекерівництвом для батьків на пострадянському просторі. Цей телепроект являв собою хронологічний виклад подій розвитку вагітності, підготовки до пологів, пологів та розвитку дітей у шести пар учасників проекту, починаючи з шостого місяця вагітності мами до першого року життя дитини, що доповнювалися коментарями фахівців: лікарів-педіатрів, акушерів, гінекологів, неонатологів, психологів тощо. Репортажний характер проекту дозволив відобразити індивідуальні аспекти цих періодів для кожної з

сімей і досить широко висвітлити коло питань і проблем, з якими стикаються жінки і їхні партнери в подібних ситуаціях [9].

Найбільш популярною пізнавальною програмою для батьків у новітній історії українського телебачення може вважатися «Школа лікаря Комаровського». Це щотижнева медична телевізійна передача, присвячена різним аспектам дитячого здоров'я і догляду за дітьми (виходить з 2010 р. на телеканалах України, Білорусі, Росії, Молдови, Ізраїлю та Канади). Мету телепередачі та її завдання автор та ведучий телепередачі Є. Комаровський охарактеризував наступним чином: «У своїй передачі я не буду казати, які ліки і в яких дозах потрібно приймати дітям. Я хочу, щоб усі зрозуміли, що можливості мами і тата в десятки разів більші, ніж можливості педіатра. Тільки вони повинні знати, що потрібно робити, а не думати, що їх хтось чогось навчить».

Моє завдання – навчити вас, як бути щасливими мамами і не переставати бути жінками» [10].

Кожний випуск телепередачі присвячений одній темі та стосується дитячого здоров'я і догляду за дитиною, наприклад: «Діатез», «Внутрішньочерепний тиск», «Щеплення: реакції та ускладнення», «Правила дитячого сну» тощо [11].

Суттєвою перевагою цієї телепередачі над іншими подібного типу, на нашу думку, є те, що у ній автор торкається не тільки суто медичних проблем, але надає поради батькам щодо взаємовідносин у родині, поміркованого ставлення до дитини, не роблячи її «вожаком зграї», та відповідального батьківства.

Як було зазначено вище, серед багатьох ток-шоу на українському телебаченні нами були виділені основні, які, поряд з іншими, реалізують і просвітницьку місію серед батьків, висвітлюючи найскладніші питання виховання дітей, а також результати недбалого ставлення батьків до своїх батьківських обов'язків. Ток-шоу «Говорить Україна» є одним з найбільш популярних на українському телебаченні. Його головними героями є свідки та учасники резонансних реальних подій, цікавих та актуальних для громадськості. Розбиратися в непростих життєвих ситуаціях героїв допомагають експерти програми: лікарі, юристи, психологи і фахівці в галузі сімейних відносин, які надають конкретні поради щодо вирішення складних конфліктів. Наприклад, у випусках ток-шоу розглядають питання позбавлення батьківських прав батьків, які не виконують свої обов'язки (випуск від 08.08.2017 про родини, у яких соціальні служби відібрали дітей через «вегетаріанство»), жорстоко поведуться з дітьми (випуск від 07.06.2017 про матір, яка скалічила свого п'ятирічного сина) та інші актуальні і нерідко жакливі історії безвідповідального батьківства [12].

Ток-шоу «Один за всіх» є одним з найбільш резонансних соціально-психологічних телепроектів країни, які несуть просвітницьку місію. У кожному випуску піднімається тема, яка схвильовала громадськість і яка гідна детального висвітлення. Історії героїв у студії коментують експерти та глядачі, обговорюючи, серед інших тем, у першу чергу питання безвідповідального ставлення до батьківства (випуск від 07.02.2016 «Чому для матері-одиначки залицяльники важливіші за дітей?», випуск від 13.12.2015 «Замість догляду за сином-інвалідом, мати проводила час з коханцем» тощо) як одного з найбільш вагомих факторів формування неповноцінної особистості дитини у майбутньому [13].

Просвітницька місія зазначених вище телевізійних ток-шоу полягає, на нашу думку, у використанні методу шокової терапії для глядачів-батьків, які у героях телепередач можуть наочно побачити результати безвідповідального ставлення до батьківства, почути поради фахівців для уникнення або виправлення негативної ситуації з дітьми, а також, можливо, побачити себе у героях телепередачі.

Окремим джерелом батьківської просвіти на телебаченні, на наш погляд, слід вважати реаліті-шоу, де показуються взаємини у родині, ставлення батьків до дітей та інші аспекти сімейного життя, а потім відбувається докладний розгляд виявлених проблем у студії за участі фахівців із психології, медицини та інших експертів.

Із 2011 р. на українському «Новому каналі» почав виходити телепроект, знятий у жанрі реаліті-шоу, під назвою «Батьки і Діти», у якому обігривалася ситуація, коли батьки міняються з дітьми ролями.

У рамках телепроекту батьки з матерями вирушали за парти у середні школи, ліцеї та гімназії, а їхні діти йшли заробляти гроші в реальні офіси, фірми або на підприємства. Ця телепередача давала змогу батькам краще зрозуміти внутрішній світ своїх дітей, відчутти атмосферу сучасної школи з її проблемами і все зростаючим навантаженням на незміцнілі уми молодих людей. Дітям цей експеримент дозволяє з'ясувати, чому батьки приходять додому повністю знесилені, часом не можуть сказати і доброго слова своїм нащадкам, як їм дістається трудова копійка, яку часто молодь витрачає абсолютно бездумно на необов'язкові і непотрібні речі, що можна відчутти, тільки провівши повний робочий день у батьківському офісі [14]. Слід зауважити, що такий, на перший погляд, розважальний та опосередкований підхід до просвіти батьків має свої позитивні сторони, які полягають у дзеркальному відображенні певних подій та вчинків, а також їхніх наслідків.

Гостросоціальне телевізійне шоу «Вагітна у 16» висвітлює проблему ранньої вагітності. Для України ця проблема не є новою, адже щороку майже 8000 дівчат, які ще не досягли повноліття, стають мамами. Незважаючи на доступність засобів контрацепції, практично всі випадки вагітності є незапланованими. У передачі даються відповіді на запитання: Хто винен? Як можна було запобігти вагітності? Щастя материнства або покалічені життя юних дівчат? Телеканал СТБ створив цей проект у 2012 р. з метою запобігання ранньому і несподіваному материнству, задля знаходження причин цього соціального явища і зменшення кількості абортів в Україні, а також аби привернути увагу до необхідності сексуального виховання підлітків не тільки у закладах освіти, а й удома – батьками [15].

Просвітницька місія цього телепроекту є дуже важливою, оскільки кожен ефір програми покликаний підтримати молодих дівчат та їхніх батьків, які потрапили в скрутну ситуацію і не знаходять розуміння в оточуючих, а також показати шляхи не тільки подолання ситуації, що склалася, а й, у першу чергу, сприяти попередженню подібних ситуацій у решті родин.

Ще одним телепроектом в жанрі реаліті на гостросоціальну тематику, що виходить в Україні з 2011 р., є «Кохана, ми вбиваємо дітей». Його героями є сім'ї, в яких діти, як і їхні батьки, ведуть неправильний спосіб життя. В ході програми ведучий показує батькам жахливий візуальний прогноз того, як виглядатимуть їхні діти в сорок років, якщо не змінити спосіб життя, притаманний сім'ї. Також ведучий видає своєрідну «Біблію», де викладена покрокова інструкція, дотримуючись якої герої змінюються на очах упродовж чотирьох тижнів. Телепередача наочно (на прикладі своїх героїв) показує, що рости здорових і щасливих дітей і бути таким самому – непросто. При цьому телеглядачі стають свідками переживань учасників під час подолання різних випробувань і складностей [16].

Просвітницька місія цієї телепередачі полягає в тому, щоб спочатку показати батькам, як не треба виховувати дітей, а потім – що робити для подолання у взаєминах із дітьми складностей, які виникли, у першу чергу, з їхньої вини.

Комедійними по своїй суті, але такими, які приносять значну соціальну користь, на нашу думку, є телевізійні шоу «Міняю жінку» та «Хата на тата».

Телеканал «1+1» позиціонує телепередачу «Міняю жінку» як документальне реаліті-шоу, у межах якого дві родини на тиждень міняються дружинами. Участь у передачі, зазвичай, беруть «контрастні» родини: з різним соціально-майновим станом, способом життя, світоглядом, ставленням до роботи, одне до одного та до інших, а також родини з полярними поглядами на виховання дітей, харчування та відпочинку [17].

Телевізійне шоу «Хата на тата», яке виходить на телеканалі СТБ, показує тиждень з життя звичайної родини, коли змучена хатніми обов'язками дружина відправляється на відпочинок, а батько змушений виконувати на цей час її обов'язки. Моральна сторона цієї телепередачі полягає у досягненні розуміння чоловіком тих проблем, з якими стикається дружина, усвідомлення важливості своєї ролі у вихованні дитини, а також своїх помилок [18].

Просвітницька місія двох розглянутих вище телевізійних реаліті-шоу, на нашу думку, полягає насамперед у зображенні буднів родин, гіперболічному висвітленні певних ситуацій, знаходячись у епіцентрі яких, складно усвідомити проблему, а також у спонуканні батьків до самоосвіти заради недопущення ситуацій, які вони побачили на телевізійному екрані. Отже, у педагогічній просвіті батьків засобами подібних реаліті-шоу реалізується один із принципів, спільних для математики і виховання – доказ «від зворотного».

Отже, можемо стверджувати, що на сучасному етапі розвитку телебачення просвітницька діяльність серед батьків активно провадиться у розважальній манері, апелюючи до почуттів та інстинктів, узгоджуючись зі швидким темпом сучасного життя. Такий підхід має як недоліки, так і переваги.

Перевагами можна вважати спрощення пропонованого матеріалу, застосування наочних прикладів, широку доступність тощо.

До недоліків можемо віднести відсутність кваліфікованого контролю за якістю та кількістю пропонованого батькам матеріалу просвітницького характеру, а також слабкий зв'язок із педагогічною спільнотою та школою – адже перевага у наданні порад педагогічного спрямування віддається у більшій мірі експертам, психологам, консультантам тощо.

Для усунення встановлених недоліків вважаємо за доцільне запропонувати :

- налагодження більш тісного зв'язку між телебаченням та професійною педагогічною спільнотою шляхом створення координаційно-експертної ради з професійних педагогів з питань просвітницької діяльності в засобах масової інформації;

- заснування окремими школами або агломераціями шкіл локальних телеканалів у мережі Інтернет;

- розробку керівними органами вітчизняної освіти загальних рекомендацій щодо пріоритетних напрямів провадження педагогічної просвіти серед батьків на телебаченні.

Висновки. Таким чином, просвітницька діяльність серед батьків на сучасному українському телебаченні значною мірою пов'язана з передачами, що носять емоційно-розважальний характер. Однак, не варто протиставляти інформаційно-аналітичне телемовлення розважальному, оскільки на сьогоднішній день існує тенденція до суміщення інформаційного і розважального методів висвітлення дійсності. Подібний синтез може носити найрізноманітніший характер, а частка розважального змісту варіюватися від граничної (коли висвітлення події подається цілком і повністю через призму розваги) до мінімальної, що передбачає оптимізацію поєднання шоу та науково вивіреного просвітництва. Вважаємо, що підтримка і розширення цієї тенденції є на сьогодні важливим шляхом вирішення проблеми батьківського просвітництва на телебаченні.

Перспективами подальших розвідок у даному напрямі бачиться створення наукового обґрунтування для оптимізації спільної просвітницької роботи серед батьківської спільноти телебачення та офіційних педагогічних кіл.

Список використаних джерел

1. Низамов Р.А. Радио и телевидение как средство повышения педагогической культуры родителей / Р.А. Низамов, Ф.А. Шарифуллин // Деятельность организаций Педагогического общества РСФСР по пропаганде педагогических знаний : материалы семинара / Педагогическое общество РСФСР – М. : Пед. общ-во РСФСР. – 1976. – С. 65-69.
2. Применение технических средств в пропаганде педагогических знаний среди населения / [ред. Н.И. Родионов]. – М. : ЦС ПО РСФСР, 1978. – 43 с.
3. Сатюков П. Советское телевидение – народному образованию / П. Сатюков // Телевидение и радиовещание. – М., 1974. – №9. – С. 11-12.
4. Грицкова Ю.В. Роль засобів масової інформації у підвищенні педагогічної культури батьків (друга половина ХХ сторіччя) : матеріали наукової конференції викладачів та аспірантів кафедри загальної педагогіки, 15-17 травня 2007 р. / М-во освіти і науки України, Харк. нац. пед. ун-т імені Г.С. Сковороди, кафедра загальної педагогіки – Х. : Харк. нац. пед. ун-т імені Г.С. Сковороди – Х., 2007. – С. 12-13.
5. Акинфиев С.Я. Жанровая структура российского развлекательного телевидения: дисс. ... кандидата филолог. наук. : 10.01.10 / Акинфиев Сергей Николаевич. – Москва, 2009. – 161 с.
6. Азбука для родителей // электронный ресурс. – Режим электронного доступа – <http://umachka.net/>. – Назва з екрану.
7. Воспитание детей // электронный ресурс. – Режим электронного доступа – <http://dobre.stb.ua/ru/deti/>. – Назва з екрану
8. Дневник для родителей // электронный ресурс. – Режим электронного доступа – <http://tvgid.ua/information/40763/dnevnik-dlya-roditelej/>. – Назва з екрану
9. Семья от А до Я. Проекты // электронный ресурс. – Режим электронного доступа – <http://www.semya.org.ua/projects/>. – Назва з екрану
10. Интервью с Е. Комаровским // электронный ресурс. – Режим электронного доступа – <http://archive.is/BQSj>. – Назва з екрану. Видео доктора Комаровского // электронный ресурс. – Режим электронного доступа – <http://video.komarovskiy.net/>. – Назва з екрану.
11. Говорить Україна // электронный ресурс. – Режим электронного доступа – <http://govoryt-ukraina.tv/ru/>. – Назва з екрану.
12. Один за всіх // электронный ресурс. – Режим электронного доступа – <http://1zavseh.stb.ua/ru/video-2/>. – Назва з екрану.
13. О телепередаче «Родители и дети» // электронный ресурс. – Режим электронного доступа – <http://vseriale.tv/194-roditeli-i-deti-batki-ta-dti.html>. – Назва з екрану
14. Варітна у 16. О проекте // электронный ресурс. – Режим электронного доступа – <http://16.stb.ua/ru/o-proekte/>. – Назва з екрану.
15. Кохана, ми вбиваємо дітей. О проекте // электронный ресурс. – Режим электронного доступа – <http://kohana.stb.ua/ru/o-proekte/>. – Назва з екрану
16. Міняю жінку // электронный ресурс. – Режим электронного доступа – <http://1plus1.ua/minyayu-zhinku>. – Назва з екрану

17. Хата на тата. О проекте // електронний ресурс. – Режим електронного доступу – <http://hatanatata.stb.ua/ru/o-proekte/>. – Назва з екрану.

Стаття надійшла до редакції 16.10.2017 р.

ZAPOROZHETS O.

H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Kharkov, Ukraine

MODERN TELEVISION IN SYSTEM OF PARENTAL EDUCATION

The article discusses the use of television in the system of educating parents at the present stage of its development. This stage began in 1991 with Ukraine gaining independence. It is characterized by a sharp decrease in the state's participation in the process of forming a broadcasting grid with the simultaneously growing commercialization of the media. The analysis of publications on researched topic made it possible to establish that researchers primarily pay attention to the study of parents' education at the stage of the formation and development of television (the second half of the 20th century), without accentuating it in the modern period. The aim of the article is to establish the role of television in the system of forming parental awareness at the present stage of development of parents' *education* by the mass media with the subsequent identification of ways to improve the quality of such activities. As a result of the analysis of the modern television content of the enlightenment direction, three main groups were identified according to the format of the presentation of educational material: cognitive-entertaining television programs, entertainment reality shows and television talk-show. The analysis of the themes of the most popular TV shows for parents made it possible to establish that at the present stage of television development, educational activities among parents are carried out mainly in an entertaining manner, appealing to feelings and instincts, in accordance with the rapid pace of modern life. The article suggests recommendations on increasing the efficiency of production of such activities.

Key words: *education of parents, mass media, television, TV program, television show, television talk show, television reality show, cognitive-entertaining telecast.*